

Виставка документів до Дня вшанування пам'яті Героїв Крут

На Аскольдовій Могилі
Поховали їх –
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...
На Аскольдовій Могилі
Український цвіт! -

Павло Тичина

29 січня 2025 року в Україні вшановують 107-му річницю пам'яті Героїв Крут. Після здобуття Україною незалежності подвиг героїв Крут зайняв гідне місце в пантеоні національної слави, став символом патріотизму і жертвності у боротьбі за державну незалежність. На державному рівні цей день почали відзначати з 2003 року. Щорічне вшанування пам'яті Героїв Крут закріплено у Постанові Верховної Ради України від 16 травня 2013 року «Про відзначення подвигу героїв бою під Крутами».

Події 29 січня 1918 року є нагадуванням того, що неупинна боротьба України проти агресора, яку ми називаємо російсько-українською війною, триває не одне десятиліття, а більше сотні років. Самовіддана, яскрава сторінка протистояння більшовицькому загарбнику в ході Української революції 1917-1921 роках, є одним з перших символів беззаперечного героїзму та самопожертви молодого покоління в боротьбі за незалежність України.

Рівно 107 років тому, 29 січня 1918 року, на залізничній станції Крути малочисельні загоны військ УНР стримали багатотисячну більшовицьку армію. Це був бій за Україну, за її майбутнє. Саме сила національної ідеї покликала молодь і студентство стати на захист рідної країни. Подвиг і самопожертва цих юнаків – дороговказ всім наступним поколінням. Це пам'ятна і водночас трагічна подія нашої історії – 5-годинний бій між чотиритисячним підрозділом російської Червоної армії та майже удесятеро разів меншим загоном київських курсантів і козаків «Вільного козацтва». На захист УНР стали лише близько 300 чоловік – студенти-добровольці українського народного університету ім. св. Володимира, учні старших класів Кирило-Мефодіївської гімназії... Молоді студенти, вільні козаки, кадети та вояки армії УНР здійснили героїчний чин ціною власного життя. Там гинули кращі сини нації, щоб українська незалежність стала реальною.

Завдяки звитязі та сміливості українських воїнів ворожий наступ більшовиків на Київ було зупинено на декілька днів. У цей час відбувалися переговори між Українською Народною Республікою і країнами Четверного союзу. 09 лютого 1918 року було підписано Брестський мирний договір. Він означав визнання самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин.

У бою під Крутами загинуло біля 100 осіб. Втрати більшовицьких військ сягали 300 чоловік. Після розстрілу більшовики не дозволили місцевим селянам поховати тіла загиблих. Лише після визволення Києва, за розпорядженням

українського уряду, 19 березня 1918 року відбувся урочистий похорон полеглих у бою під Крутами на Аскольдовій могилі.

Вшановуючи пам'ять загиблих під Крутами, ми низько схиляємо голови перед пам'яттю тих, хто віддав своє життя у боротьбі за єдину, неподільну, незалежну Україну. Герої не вмирають, вони живуть у нашій пам'яті, вони живуть у тих, хто продовжує їх справу, вони живуть доти, поки жива їх слава.

Пам'яті тридцяти

На Аскольдовій могилі
Поховали їх —
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...

На Аскольдовій могилі
Український цвіт! —
По кривавій по дорозі
Нам іти у світ.

На кого посміла знятись
Зрадника рука? —
Квітне сонце, грає вітер
І Дніпро-ріка...

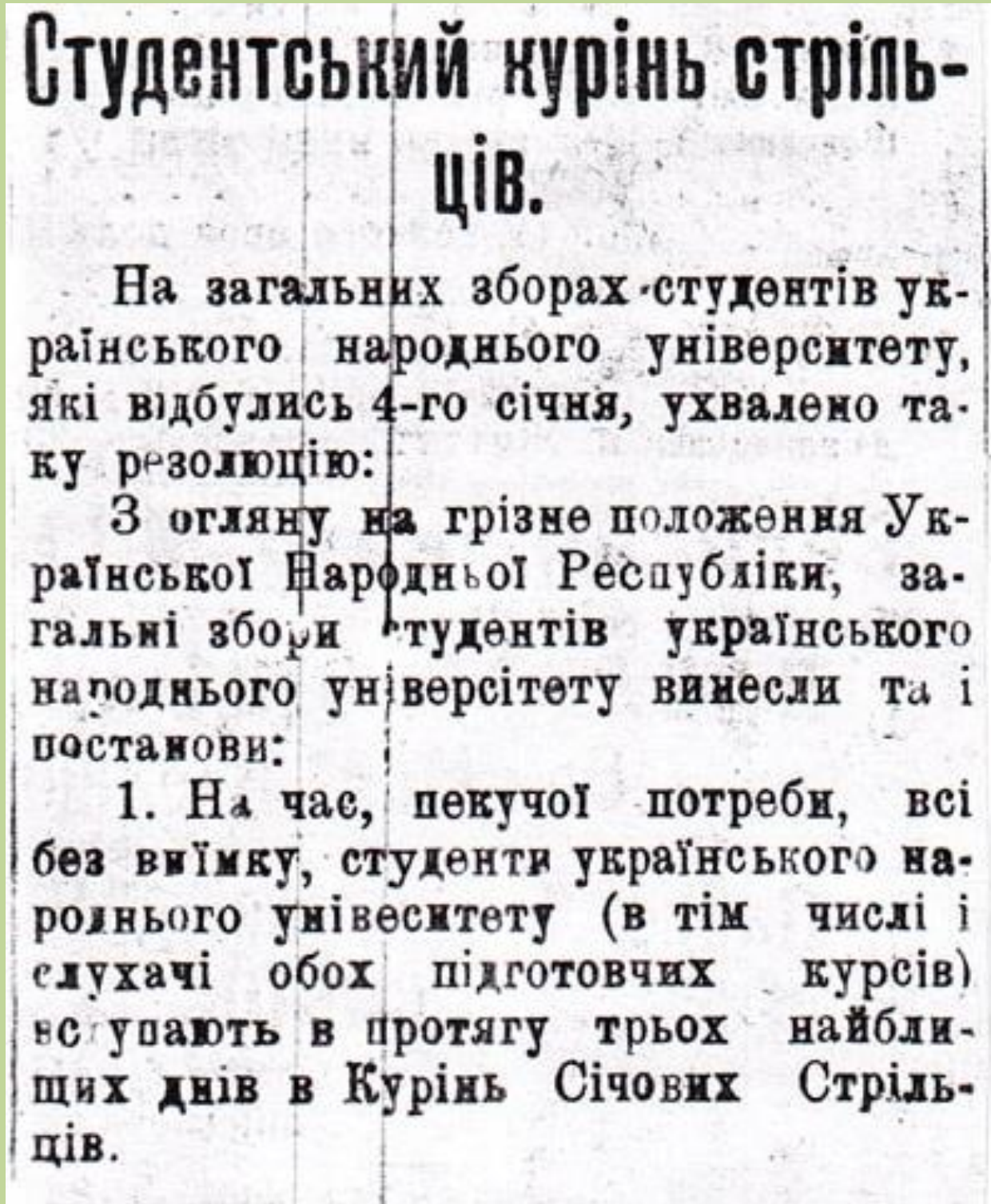
На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай! —
Понад все вони любили
Свій коханий край.

Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих. —
На Аскольдовій могилі
Поховали їх.

Павло Тичина

21 (8) березня 1918 р.

Документ про формування студентського куреня

Відозва Українського народного університету про створення добровольчого Студентського куреня, 4 січня 1918 року / Фото: Wikimedia

Интернет сайт - <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/kruti-vazhlivi-fakti-pro-biy-1918-roku-yaki-vartopam-yatati-den-pam-yati-gerojiv-krut-50212099.html>

Похорон студентів-січовиків.

Вчора відбувся похорон студентів і гімназистів, що лицарськи склали свої буйні голови, боронячи Україну від нападу північних варварів.

Коло другої години дня жалібний похід вирушив од вокзала. Прості дерев'яні блакитні домовини були поставлені по дві на площадці візників. В поході брали участь духовенство, студентський хор під орудою Кошиця, військовий оркестр, військові відділи і сила народу.

Коло будинку Ц. Ради процесія зустрів уряд: члени Ради на чолі в проф. Грушевським і міністри на чолі з В. Голубовичем. Процесія спинилась. Проф. М. Грушевський промовляючи сказав приблизно так:— Dulce et decorum est pro patria mori — Солодко і прекрасно вмерти за отчизну, так як умерли оді сини й брати ваші, які полягли головами, боронячи рідний край від ворогів... Якраз сьогодні, коли Ц. Рада васідала почали зривати цього двоногового орла, цей символ самодержав'я, це пятно неволі, в якій Україна перебувала стільки віків... Але ця операція знищення неволі не могла пройти безкровно, і кров пролилась. Щасливі ті, хто кров'ю засвідчив свою любов до рідного краю... Слава їм і вічний спокій!..

Крім д. Грушевського промовляли ще член Ц. Ради О. Степаненко і представник старшини січових стрільців.

Далі похід рушив по Фундуклівській, Хрещатику, Олександрівській на Аскольдову могилу.

Тут, над дніпровими кручами, поклали в землю вірних синів вільної України...

На могилу ріжними делегаціями було покладено багато вінків і живих квіток.

Пам'яті тридцяти.

На Аскольдовій Могилі
Поховали їх—
Тридцять мучнів українців,
Славних, молодих...
На Аскольдовій Могилі
Український цвіт!—
По кривавій по дорозі
Пам'яті у світ.
На кого посміла знятись
Зрадника рука?—
Квітне сонце, грає вітер
І Дніпро—ріка...
На кого завзявся Каїн?
Боже, покарай!—
По-над все вони любили
Свій коханий край.
Вмерли в Новім Заповіті
З славою святих.—
На Аскольдовій Могилі
Поховали їх.

П. Тичина.

Вшанування пам'яті забитих стрільців.

Після перерви проф. М. Грушевський пропонує М. Раді вшанувати пам'яті забитих стрільців студентського курія, що склали свої голови в бою з більшовиками, а для цього перевезти їх тіла до Києва, поховати на Аскольдовій горі і прийняти похорон на кошт держави.

Пропозиція приймається. Зібрання вшанувало пам'яті цих борців вставанням.

Комітет по влаштуванню похорону студентів-січовиків запрошує батьків та родичів сьогодні 18-го серезня їхати розпізнавати убитих на ст. Крути. Оповідна про те, коли і де буде потяг, висітиме на дверях Центральної Ради після 3-х годин дня.

Газетні повідомлення київської преси про організацію ексгумації, перевезення тіл та поховання загиблих крутян

Лист до редакції.

Високоповажний Пане Редакторе!
Дозвольте через Вашу часопись
звернутись з такою заявою:

14 січня на Вахмач виїхав *Студентський Січовий Курінь* для боротьби з большевиками. 15 чи 16 січня відбувся бій під Крутами, після якого українські частини відступили, але не повідомили про це Січовий курінь. Далі так само виїхали і старшина того куріня не давши жадного розпорядження. Частина куріня побачивши небезпеку встигла одступити, решта ж, коло 50 чоловік, залишилися на своєму посту, дожидаючи розпоряджень. Тим часом большевики їх оточили... По тим чуткам, які вдалося зібрати, скільки душ було забито в бою, частину було розстріляно, а чоловік 20 ненавчало прорвалося і втекло. Але досі ніяких певних відомостей за всі ці події дістати було неможливо. Серед тих залишених на поталу большевикам січовиків був і мій брат Володимир Шульгин. То от уклібно прохаю всіх, хто має хоч які небудь відомости за мого брата і взагалі за події під Крутами негайно подати всі можливі відомости до редакції „Нової Ради“ (Інститутська 22) або сповістити свою адресу, щоб я міг їх докладніше розп'ятати. Прощу виші газети передрукувати.

Олександр Шульгин.

◆ Гурток родичів звертається до всіх батьків і родичів студентів, середньшкільників і мящиків, що входили в склад січового студентського куріня, і заступили в бою та розстріляні після бою біля Крут 16 січня с. р., і пропонує піднести загальне прохання про розкопку могили, щоб розізнати і перевезти їх тіла з Крут, а також поховати їх у Києві.

Для обговорювання цього питання прохання звертатись 8 цього березня в п'ятницю в 6 годині вечора Фундуклівська, 61—1, туди-ж звертатись за справками.

Батьки молять повідомити Київ, Фундукл. 61—1 до подробиць про все те, що відомо за сина їх Авдрія Соколовського, учня VI кл. 2 україн. гімназ., без вісти пропавши в бою на ст. „Крути“ 16 січня с. р. і прохають як він жив дати йому допомогу. Страти будуть повернені. 3—0451—1

Оголошення родичів зниклих безвісти у бою під Крутами, опубліковані на поштовку березня 1918 року (н. ст.)

<https://tyzhden.ua/etiudy-pro-kruty-iak-naspravdi-vyhliadala-stantsiia-kruty-i-koly-same-vidbuvsia-lehendarnyj-bij/>

Від Ради Народніх Міністрів Української Народньої Республіки.

У місті Києві вже третій день тягнеться городжанська війна.

З наказу більшовицьких народніх комисарів з Петрограду, частина Київської військової залози (гарнізону) повсталала 15-го січня проти Української Центральної Ради—найвищого революційного органу українських робітників, селян і солдатів, щоб підбити Україну під Петроградських більшовицьких народніх комисарів.

Петроградські більшовики ні перед чим не спинилися аби захопити владу на Україні в свої руки. Місто Київ і вся Україна переповнена надісланими Петроградським правительством за великі гроши більшовицькими агитаторами й «красногвардейцями».

До цих більшовицьких наймитів зразу-ж приєдналися чорносотенно-монархичні організації міста Києва, а найбільш—уголовні елементи—зłodії, розбійники, грабіжники та погромщики, які й виступають тепер у рядах повстанців-більшовиків.

Усьому цьому мають ся певні документи в руках Українського Революційного Суду. У числі полонених і вбитих більшовиків є видатні більшовицькі агитатори з Петрограду, чорносотенні діячі, а також зłodії, що повтікали з острогів і навіть начальники двох районів Київської міської міліції.

Боротьба з цими чорносотенно-більшовицькими бандами з першого ж дня пішла щиро й городжанська війна була б уже спинена, колиб на допомогу ворогам Української Народньої Республіки не стали робітники міста Києва, які під впливом більшовицької агитації повірили наклепам чорносотенців та більшовиків, що немовби-то правительство Української Народньої Республіки вороже ставиться до робітництва, й оголосили 17-го січня загальний страйк (забастовку) в м. Києві.

Страйк цей нічим не допоміг повстанцям, але вніс заколот серед населення, тяжко вдарив речочий нарід, зоставивши його без хліба й води на поталу грабіжникам і таким чином гроши затяг припинення городжанської війни.

Усеж, не зважаючи на все це, на день 19-го січня головні чорносотенно-більшовицькі осередки в м. Києві взяті військом Української Народньої Республіки, а саме: розбито осередок більшовиків на Шулявці коло Політехнічного інституту, в районі Старакиївського участку, в отелі «Прага», на почті й телеграфі, розбивається осередок на Печерську.

У руках війська Української Народньої Республіки знаходяться обидва залізничні вокзали, почта, телеграф, банки й усі більш-менш значні державні та громадські установи м. Києва. Інші чорносотенно-більшовицькі осередки також окружені й будуть знищені.

Озброєні банди злочинців розбігаються.

Правительство Української Народньої Республіки, оповіщаючи про це, звертається до всіх громадян м. Києва з закликом захувати спокій, а товаришів робітників закликає не вірити брудним чорносотенно-більшовицьким наклепам на Українське Народне Міністерство й революційний орган Української Демократії—Центральну Раду й негайно припинити страйк, бо страйк, залишаючи людність м. Києва без хліба, води й світла, особливо тяжко відбивається в першу чергу на вбогому й трудящому людові. Правительство Української Республіки, сформоване на останній сесії Центральної Ради 17-го січня, цим заявляє, що воно зараз же після спинення повстання в м. Києві вживе самих рішучих заходів до негайного задоволення пекучих потреб робітництва й подбає про забезпечення безробітних та їх семей, а також приступить до переведення самих широких соціально-економічних реформ і впершу чергу до переведення в життя закону про соціалізацію землі, ухваленого Центральною Радою 17-го січня.

У той же час правительство Української Народньої Республіки вживе всіх заходів до припинення війни й закладення демократичного миру.

До спокію й праці!

РАДА НАРОДНІХ МІНІСТРІВ
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ.

Київ, 19 січня, року 1918

Голова Ради Народніх Міністрів *В. ГОЛУБОВИЧ*.
Народній Міністр судових справ *М. ТКАЧЕНКО*.
Народній Міністр справ військових *ІВ. НЕМОЛОВСЬКИЙ*.

Значення Крутів

Найбільше значення Крутів у тому, що було стерто залишки рабства, які в нас покутували. З одного боку, герої своєю жертвою стерли вину сучасних їм політиків, які каригідно занедбали організацію військових сил, з другого боку, перестерегли грядущі покоління трагізмом своєї смерті, щоб вони не робили подібних помилок.

Дальше значення в тому, що було відновлено славу традицію наших воєнних змагань, яку перервали століття неволі. Виказано, що українці можуть спромогтися і на найбільше героїство ще й сьогодні, як здібні були до цього 1000 літ тому! Це живий приклад для наслідування, який рве, потягає, запалює. Уже сьогодні не треба нам чужих зразків і взорів з чужої історії. Чужинці можуть захоплюватись Термопілами і спартанцями. Ми маємо Крути, які жертвенністю перевищують Термопіли.

Крути струснули совістю усіх живих і поставили їх на ноги до боротьби з Московією. Вони вказали правдиве лице комунізму і візвали цілий нарід до боротьби з ним.

Крути навчили нас розуміти і цінити жертву. Вони дали нам віру в свої сили. Вихована на Крутах молодь — ті лицарі, що широко рознесуть славу України по світу, запевнять не лише її волю, а й владу, могучість і невпинний розріст. У хвилинах зневіри й невдач зачерпнемо в Крутах нової сили до наших дальших змагань.

Крути вкінці приневолити чужинців подивляти українців і їх безпримірну жертвенність, яка мала збудувати Велике Майбутнє.

Каже один з істориків Крутів*, що

не в тому трагедія Крутів, що під Крутами згинули студенти. Вони таке саме «гарматне м'ясо», як і всі інші

---

* А. Фіголь.

громадяни. Трагедія в тому, що за тією провідною верствою нації не було мас. Вони не повели на списи за святу справу тих мас, які були б певно пішли, які хотіли йти, але до цього не взивав їх і не організував провід.

І саме Крути сотворили нам ті маси, які в майбутньому підуть взором перших героїв. Крути виховали і той провід, який в майбутньому зуміє повести маси, який не буде в'язатися ніякими соціалістичними фразами і оглядами на людство. Провід той поведе український народ за українську справу, за владу і землю до могутності й слави.

***

З посіву Крутів родились ті матері, про які записав літопис Української Революції.

На Україні кипіла боротьба. В отаманській машині стояв Головний Отаман і далековидом придивлявся розвиткові бою. Нечайно прибігає до його машини страдальна мати з немовлятком на руках — майже вся в крові. «Оце все, що зосталося, — показувала на малу дитину. — Я знаю, що Ти Петлюра... Візьми й оцю останню мою дитину».

Виявилось, що в цієї матері всі сини згинули на полі бою. Вона приносила й останнього, щоби помстився за смерть братів. І віддавала його під команду головного отамана, котрому вірила і котрого боготворила Україна! — А може, її перший син згинув під Крутами?...

***

Як бачили ми, українці вступили в світову війну з залишками рабства.

Бо в житті гуртів, суспільностей чи націй бувають іскри, які раз жевріють і розгоряються, раз погасають і ледве попеліють. То знову грань спалахне живим вогнем, то вогонь розвинеться в стихійну пожежу. Цими іскрами є життєтворчі ідеї, а гранню — людські душі.

Ідея живе так довго, як довго живе бодай один її носій чи жрець, — пророк, вождь, поет...

Був час в українській історії, коли догоряла грань, ледве попеліли іскри. Гинули великі ідеї, які донедавна оживляли українську націю. Згинула ідея, яка казала українцям боротися за свою державність, ниділа вже й ідея національної окремішності. Нація перемінилася поволі, поступово в народ, в якусь безобразну масу з деякими культурними надбаннями, в плем'я з місцевими звичаями.

Українська нація вросла в чужий організм, ставала складовою частиною інших народів.

Тоді великий Шевченків геній бив у дзвін на сполох, на тривогу, роздував наново попеліючі іскри, будив народ од безділля і рвав його до чину, до зусилля. І врятував Націю, але його кличі ставали лише поволі зрозумілими. Тому й минуло багато часу від бойового проголошення: «Вставайте! — кайдани порвіте!» до спроб здійснення цього гасла, переведення його в життя. Душі і думці подавляючої більшості ближчими від Шевченкового клича були гімни: «Боже! Царя храни!» (російський) і «Боже! Буди покровитель!» (австрійський). Бо українці стали подвійними патріотами і забули про змагання до самостійності. І на сором наш єдиний народ ділився на «російських українців» і на «австрійських українців».

Це й було причиною ряду похибок в часі революції.

Як далеким був наш спосіб думання від способу думання от хоч би наших сусідів, також у той час поневолених, — поляків. Їм довгі віки просвічував у неволі золотий сон про могутність батьківщини — «од моржа до моржа». Німці хотіли своїй вітчизні вибороти зовсім одиничне становище, шукали їй, як самі казали: «Місця при сонічку ясному». Англійці казали своїй батьківщині володіти над морями, австрійці просто: «Приказувати світові цілому». Рабська вдача тодішнього українця не могла уявити собі цього розмаху, цього гону на вершини.

І цю вдачу змінили Крути

Зміняли її криваві етапи: Маківка, Лисоня, Чортків. Але найкращим серед рубінів із крові, смерті й болю був бій під Крутами, якого пам'яті посвячуємо ті слова... Це вперше від століть історію України захотіли творити «лицарі абсурду», які не злякалися, що проти них ціла орда, а їх лише горстка, що їм згори призначено спалити себе на жертвовнику нації, що їм не всміхнеться перемога! Це вперше не стало міркувань, так частих у нас під час війни і по війні до останнього часу, про «гарматне м'ясо» й про «жир для гармат», про те, скільки то тисяч чи мільйонів карбованців, золотих чи доларів варте одне людське життя. І слушно! Бо їхнього життя, як життя усіх героїв, мільйонами не купити; воно дорожче, воно цінніше. В цьому й суть жертви.

Сьогодні ми не питаємо, що було би, якби тих, повних запалу і підйому юнаків, не відкрила темна могила, а як могли б вони розвинути працю на всіх ділянках громадянського життя. Сьогодні усвідомимо собі, що неоціненну вартість являє собою та могила. Адже ж знаємо, що в світі ніщо даром не гине. Не згинула й жертва Героїв. Сьогодні лише усвідомимо собі на цьому питанні наші обов'язки супроти нації!

Бо й справді! Чи як вслухаємося в той гомін, який несеється із-за гір, із-за піль, із-за кордонів, ген аж з далекої Чернігівщини, ген аж з-під Крутів, то чи не почуємо враз із тим гомоном і скарги, й глухого стогону, який добувається з-під землі, з-під могил.

Те, що проти навали тисяч матросів балтійського флоту не вагалось виступити кілька сотень українських юнаків, це є перша причина, чому бій під Крутами буде найдорожчим жемчугом у її історії. Згинути, аби лише врятувати захитану національну честь!

Другою причиною є те, що під Крутами скошено 300 найкращого квіту українських родючих степів, що під Крутами згинула Студентська сотня, зложена

зі студентів високих шкіл і учнів вищих гімназійних класів. В цей спосіб історія українського студентського руху дійшла до своїх вершин.

Бо це байдуже, що нам у війні «встоятись не було сили»... Так бодай учать нас великі історичні події. По великій невдачі італійського народу в 1848 р. сказав один з великих італійських провідників: «Розпочнемо наново і зробимо краще!»

В. Янів. «Бій під Крутами». Львів, 1934. Скорочено.

Янів Володимир (21 листопада 1908 р., Львів — 19 листопада 1991 р., Мюнхен, Німеччина). Письменник, публіцист, поет, громадський і політичний діяч. Навчався у Львівському університеті. Політв'язень польських (1934–1937) і німецьких (1941–1942) тюрем і концтаборів. Після Другої світової війни жив у Німеччині, а згодом у Франції. Автор вірша «Крути» (1931) та багатьох поетичних збірок. Дослідник історії бою під Крутами. Співініціатор (з Атанасом Фіголем) у 1926 р. щорічного вшанування пам'яті героїв Крут, автор брошури «Бій під Крутами» (1932, 1934).

ПОСТАНОВА
Верховної Ради України

Про відзначення подвигу героїв бою під Крутами

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 1, ст.34)

29 січня 2013 року виповнилося 95 років з часу бою на залізничній станції Крути між військовими підрозділами Української Народної Республіки та російською більшовицькою армією під командуванням М. Муравйова. Бій під Крутами був одним з етапів неоголошеної війни Радянської Росії проти незалежної України у 1917-1920 роках.

Особливістю бою під Крутами є те, що в ньому на захист Української Народної Республіки в умовах політичної та управлінської неспроможності тогочасної української влади добровільно стали київські студенти, гімназисти та юнаки військової школи супроти ворога, який мав багаторазову чисельну перевагу.

Саме тому бій під Крутами, незважаючи на те, що він завершився військовою поразкою для Української Народної Республіки, на довгі часи став для патріотів України прикладом героїчного подвигу і звитяги в ім'я України та її незалежності. Подвиг крутянців навчає, що свобода і доля України залежать від готовності кожного українського громадянина поважати і захищати інтереси своєї країни.

Ще в 1918 році на похороні загиблих під Крутами українських студентів біля Аскольдової могили у Києві голова Центральної Ради Української Народної Республіки Михайло Грушевський назвав їх героями України, а поет Павло Тичина присвятив їм вірш "Пам'яті тридцяти". У ХХ столітті подвиг крутянців надихав до боротьби за незалежність України десятки тисяч українців, зокрема членів Організації українських націоналістів та Української повстанської армії.

У часи радянського окупаційного режиму історія бою під Крутами, як і вся визвольна боротьба українців, замовчувалася або фальсифікувалася. Саме тому нині, на двадцять першому році незалежності України, багато українських громадян не знають про бій під Крутами, не володіють правдивою інформацією про боротьбу за незалежність України та про те, скільки українців віддали своє життя в цій боротьбі, і, як наслідок, не цінують свободи і незалежності нашої країни.

Заходи держави щодо відзначення та збереження пам'яті про подвиг героїв бою під Крутами слід визнати недостатніми. Більше того, починаючи з 2010 року в освітній та інформаційній політиці центральної виконавчої влади розпочалися дії, спрямовані на обмеження висвітлення інформації про бій під Крутами та інші сторінки боротьби за незалежність України, повернення до радянського трактування історії України, в якому визвольна боротьба маргіналізована. Зокрема, в новому підручнику історії України для учнів п'ятих класів не подана інформація про бій під Крутами, Українську повстанську армію, дисидентський рух, применшено злочин Голодомору 1932-1933 років.

Такі дії суперечать запитам українського суспільства, яке щорічно зі своєї ініціативи вшановує борців за волю України, зокрема подвиг героїв бою під Крутами. Щорічно в цих відзначеннях беруть участь десятки тисяч українських громадян.

Зважаючи на те, що відзначення подвигу героїв бою під Крутами та інших пам'ятних дат боротьби за незалежність України має важливе значення для патріотичного виховання української молоді, збереження пам'яті про боротьбу за волю України, зміцнення пошани українських громадян до незалежності України та для формування єдиної і сильної української нації, Верховна Рада України постановляє:

1. Підтримати щорічне відзначення подвигу героїв бою під Крутами на державному рівні.
2. Рекомендувати Президенту України присвоїти звання "Герой України" українським студентам, полеглим в бою під Крутами.
3. Рекомендувати Кабінету Міністрів України:

у місячний термін з дня прийняття цієї Постанови утворити організаційний комітет з підготовки та проведення заходів щодо відзначення подвигу героїв бою під Крутами, включивши до його складу представників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій;

у місячний термін після утворення зазначеного організаційного комітету розробити та затвердити план заходів, пов'язаних із відзначенням подвигу героїв бою під Крутами, вирішити питання щодо фінансового та матеріально-технічного забезпечення цих заходів. У плані заходів передбачити:

забезпечення в необхідному обсязі щорічного бюджетного фінансування Меморіального комплексу "Пам'яті Героїв Крут", що знаходиться біля станції Крути (Чернігівська область, Борзнянський район, село Пам'ятне);

проведення в день бою під Крутами урочистих громадських зборів та панахиди за полеглими героями біля Меморіального комплексу "Пам'яті Героїв Крут" на станції Крути та біля поховань крутянців на Аскольдовій могилі, покладення квітів до пам'ятників і пам'ятних знаків, пов'язаних із цією подією;

впорядкування пам'ятників та місць поховань загиблих у боротьбі за незалежність України в минулому столітті;

здійснення Українським інститутом національної пам'яті впродовж 2013 року підготовки і друку масовим тиражем науково-популярного видання, присвяченого бою під Крутами та боротьбі за незалежність України 1917-1920 років, забезпечення поширення цього видання в мережі бібліотек середніх і вищих навчальних закладів та в мережі роздрібної книжкової торгівлі;

забезпечення бюджетного фінансування на конкурсних засадах на знімання в 2013-2014 роках популярного художнього фільму та документального фільму, присвячених подвигу героїв бою під Крутами та боротьбі за державну незалежність України в 1917-1920 роках;

відкриття експозицій та книжкових виставок у діючих музейних установах, бібліотеках, в середніх та вищих, у тому числі військових, навчальних закладах, присвячених подвигу героїв бою під Крутами та боротьбі за державну незалежність України;

організацію в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах спортивних і туристичних змагань, тематичних воєнно-історичних читань, уроків патріотичного виховання, виховних годин, вечорів-реквіємів, інших освітньо-виховних заходів, присвячених подвигу героїв бою під Крутами та іншим подіям української боротьби за незалежність;

доповнення навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів вивченням подвигу героїв бою під Крутами та інших сторінок боротьби за державну незалежність України;

забезпечення у січні - лютому кожного року безкоштовного проїзду залізничним транспортом екскурсійних груп учнів загальноосвітніх навчальних закладів з усіх регіонів країни до Меморіального комплексу "Пам'яті Героїв Крут" на станції Крути.

4. Рекомендувати місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування здійснити необхідні заходи щодо відзначення подвигу героїв бою під Крутами на місцевому рівні, у тому числі:

назвати вулиці, площі, сквери, заклади культури і навчальні заклади комунальної форми власності на честь героїв бою під Крутами;

впорядкувати пам'ятники та місця поховань загиблих у боротьбі за незалежність України в минулому столітті;

надати дієву допомогу громадським організаціям у здійсненні відповідних заходів.

5. Рекомендувати Державному комітету телебачення і радіомовлення України організувати тематичні теле- і радіопередачі, присвячені бою під Крутами, та забезпечити висвітлення в засобах масової інформації заходів, присвячених бою під Крутами та боротьбі за державну незалежність України в ХХ столітті.

6. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності.

7. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради
України

В.РИБАК

м. Київ
16 травня 2013 року
№ 261-VII

Крути – бій за майбутнє

29.01.2016

Минуло 98 років з того дня, коли тут, на станції Крути відбувся бій. Ми знаємо про нього доволі багато. Знаємо, що він тривав 6 годин.

Знаємо, що співвідношення сил українських та більшовицьких вояків було приблизно один до десяти (4800 червогвардійцям протистояли 520 вояків армії УНР та юнаків військової школи).

Знаємо співвідношення втрат – приблизно 1 до 3 на користь українців. На жаль, досі не знаємо ще імен усіх учасників бою, і навіть з усіх загиблих поіменно знаємо лише двадцятьох вояків.

Але найважливіше – ми не знаємо, чим був цей бій в українській історії. Дехто називає його трагедією – адже загинуло близько сотні захисників України, більшість молоді люди, серед них студенти. Дехто навіть говорить про поразку, бо не вдалося остаточно зупинити більшовицький наступ.

Але даючи оцінку цього бою, ми повинні розуміти, що це був бій не за станцію Крути. І навіть не за Київ 1918 року. Це був бій за Україну, за її майбутнє.

Лише в такому контексті ми можемо по справжньому зрозуміти значення того, що сталося в січні 1918-го під Крутами.

Героїчна боротьба українських вояків на чотири дні зупинила більшовицький наступ. І це були не звичайних чотири дні, а переломні для української історії. Українські політики використали їх для міжнародного визнання проголошеної 22 січня незалежної держави, яке сталося за результатом підписання Брестського миру.

Відстояти незалежність у ці буремні дні не вдалося, але завзята боротьба українців тривала після цього ще кілька років. Прикладом, який найбільше надихав тодішніх вояків, був героїзм учасників бою під Крутами. Вони стали легендою і для наступних поколінь борців за незалежність в 1940-1950-ті, 1960-1980-ті роки.

Вони є прикладом для сучасних воїнів – тому що були такими ж завзятими тоді, у 1918-му, як ті, кого ми назвали кіборгами, в 2014-2015. Вони, герої Крут, були першими "кіборгами" у нашій історії.

Ми кажемо, що Крути – це бій за майбутнє, майбутнє України. І цей бій триває. Тепер від нас залежить його результат. В наших руках шанс на остаточну перемогу, яку Україна чекає з 1918 року. Для цього нам потрібна єдність та рішучість, яких забракло тоді у Києві, та героїзм і жертвність, яку проявили ті, хто прибув на станцію Крути 98 років тому.

Автор - Володимир В'ятрович Історик, народний депутат України.

Інтернет сайт - <https://blogs.pravda.com.ua/authors/viatrovych/56ab02d9b630d/>

Перші кіборги. До річниці бою під Крутами

24 січня 2018 року

29 січня 2018 року в Україні на загальнодержавному рівні відзначатиметься 100 років бою під Крутами, котрий для Українського народу став символом героїзму та самопожертви молодого покоління в боротьбі за незалежність.

Історична довідка

Перша незалежність

Ключовими подіями першого року Української революції 1917–1921 років стало постання Української Центральної Ради та створення нею Української Народної Республіки.

Прихід в жовтні 1917 до влади в Росії більшовиків становив загрозу для України. Вони прагнули встановити власний контроль над Україною і розглядали Центральну Раду як серйозного конкурента у боротьбі. 17 грудня Рада народних комісарів висунула ультиматум: дозволити переміщення більшовицьких військ із фронту на Дон і відмовитися від утворення Українського фронту. Українці відхилили вимоги і звинуватили росіян у розпалюванні ворожнечі. Раднарком, своєю чергою, оголосив Центральну Раду “в стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні”.

7 січня 1918 року більшовики оголосили загальний наступ на Україну. У середині січня 1918-го вони встановили контроль майже на всьому Лівобережжі та просувалися на Київ. За таких умов 22 січня 1918 року Українська Центральна Рада IV Універсалом проголосила незалежність Української Народної Республіки.

Напередодні бою

Після захоплення Полтави вздовж залізниці на захід наступала так звана 1-а Революційна армія, а з Гомеля на Бахмач – 2-а. Саме там, де сходилися дві залізничні колії, вони планували об’єднатися.

Тривалий час найбоездатнішою українською частиною на Чернігівщині був бойовий відділ 1-ї Української військової юнацької школи сотника Аверкія Гончаренка. Спільно з іншими

військовими підрозділами та добровольцями 25–27 січня вони героїчно обороняли вузлову залізничну станцію Бахмач. Однак під загрозою оточення оборонці змушені були відступити до станції Крути, де почали укріплюватися.

28 січня у Бахмачі обидві радянські армії з'єдналися. Командував ними Михайло Муравйов. Більшовики почали рухатися в бік Києва. На підступах до столиці Муравйов закликав: *“Наше бойове завдання – взяти Київ... Жаліти київських мешканців нема чого, вони терпіли гайдамаків – нехай знають нас і одержать відплату. Жодного жалю до них! Кров'ю заплатять вони нам. Якщо треба, то каменя на камені не залишимо”*.

Проте вже наступного дня на станції Крути їхній наступ зупинили українські частини, до яких підійшло підкріплення – учні Київської юнацької військової школи імені Богдана Хмельницького та Помічного студентського куреня Січових стрільців (18–20-річні юнаки з Університету святого Володимира, Українського народного університету, Київської гімназії Кирила та Мефодія). Здебільшого вони були неготовими до військових дій і мали погане озброєння. До курсантів юнацької школи, студентів і гімназистів приєдналися близько 80 добровольців із підрозділів Вільного козацтва з Ніжина.

29 січня 1918 року на залізничній платформі в Крутах перебувало до 520 українських вояків, юнаків і студентів, озброєних 16 кулеметами та однією гарматою. Росіяни вдесятеро переважали, мали бронепотяг та артилерію.

Військами УНР під Крутами командував Аверкій Гончаренко. Завдяки вигідній позиції і героїзму, українцям вдалося завдати росіянам значних втрат і стримати наступ до темряви. Потім, під тиском ворога, українські бійці організовано відступили до ешелонів і вирушили в бік Києва, руйнуючи за собою залізничні колії. Але одна студентська чота – 27 хлопців, заблукавши у темряві, повернулися до станції Крути, яка на той час уже була зайнята більшовиками. Вони потрапили в полон. Хлопців катували, а потім стратили. Згодом майже всіх героїв поховали на Аскольдовій могилі у Києві.

Українців під Крутами загинуло, за різними оцінками, 70–100 осіб. На сьогодні відомі прізвища 20 з них. Це студенти Народного університету Олександр Шерстюк, Ісидор Пурик, Борозенко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірик, Омельченко (сотник); студенти Київського університету святого Володимира Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андрій; гімназисти 2-ї Кирило-Мефодіївської гімназії Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич, Григій Піпський, Іван Сорокевич, Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич.

Втрати більшовицьких військ сягали 300 вояків.

Брестський мирний договір

Затримавши ворога на чотири дні, українські війська дали змогу укласти мир між урядом Української Народної Республіки і державами Четверного союзу. Перемовини закінчилися 9 лютого 1918 року підписанням Брестського мирного договору. Він визначав:

- визнання Четверним союзом самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин;
- спільні кордони УНР та Австро-Угорщини на довоєнних межах (Холмщина та Підляшшя відходили Україні); Східна Галичина та Буковина виділені в окремий коронний край;
- кордон із Польщею, що мав бути визначений комісією “на основі етнографічних відносин і бажань людності”;

- відмову сторін від взаємних претензій на відшкодування збитків, спричинених війною;
- обмін військовополоненими та встановлення дипломатичних відносин;
- постачання УНР іншій стороні до 31 липня 1918 року 60 мільйонів пудів хліба, 2750 тисяч пудів м'яса, іншої сільгосппродукції та промислової сировини;
- додаткову умову – грошова позика в 1 мільярд карбованців і збройна допомога Українській Народній Республіці у боротьбі з більшовиками.

Тим часом 4 лютого 1918 року більшовицькі війська Михайла Муравйова підійшли до Києва. Під гуркіт гармат Центральна Рада приймала важливі закони – про ліквідацію права власності на землю та демобілізацію.

Через два дні почався масований артилерійський обстріл, ще через 3 дні муравйовці ввірвалися у місто. 11 лютого 1918 року більшовики проголосили в Києві Українську Робітничо-Селянську Республіку та її Народний секретаріат.

У квітні 1918 року завдяки підтримці німецьких та австро-угорських військ (відповідно до Брестського договору) українці звільнили від більшовиків майже всю Україну. Отже, бій під Крутами став боєм за майбутнє України.

Завдяки звитязі та сміливості українських вояків ворожий наступ більшовиків на Київ було зупинено на кілька днів, коли тривали переговори між Українською Народною Республікою і країнами Четверного союзу. Важливо було, аби на той момент українська столиця перебувала під контролем Центральної Ради. 9 лютого 1918 року Брестський мирний договір було підписано. Він означав визнання самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин.

Важливі акценти:

- бій під Крутами став успішною оборонною операцією, оскільки зупинив ворога на кілька днів. Це дало змогу представникам Української Народної Республіки підписати Брестський мирний договір із країнами Четверного союзу;
- Брестський мир означав визнання самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин;
- незалежність Української Народної Республіки довелося захищати від російської військової агресії, ворогові протистояли молоді добровольці;
- згодом українські війська за підтримки німецьких та австро-угорських (відповідно до Брестського договору) звільнили від більшовиків практично всю Україну;
- події Української революції засвідчили: державність без армії неможлива;
- сміливість та жертвовність учасників бою зробила їх прикладом для майбутніх поколінь захисників України. З ними порівнюють захисників Донецького аеропорту в теперішній російсько-українській війні. Тому Героїв Крут називають першими кіборгами.

Багато знакових подій пережив український народ за всю історію свого існування. На жаль, ледь не кожна сторінка нашої історії омита кров'ю Героїв. Однією з таких трагічних і водночас героїчних дат є 29 січня, коли вся Україна вшановує пам'ять Героїв Крут. 102 роки тому біля станції Крути кілька сотень київських студентів та гімназистів вступили у нерівний бій з чотирьохтисячною більшовицькою армією. Герої Крут призупинили наступ російсько-більшовицьких військ на столицю України, що дало змогу урядові Української Народної Республіки добитися міжнародного визнання України на мирних переговорах у Бресті. Це було перше у ХХ столітті офіційне визнання нашої держави, що утвердило на політичній карті Українську державу.

Без особливих військових навичок, погано озброєні київські студенти довели, що свою державність українці готові захищати будь-якою ціною. Битва, яка тривала майже п'ять

годин, увійшла в історію, як приклад неймовірної сили духу українців, зокрема, нашої молоді. В усі часи, коли на терезах історії важилася доля нашої держави, на її захист безстрашно піднімалася саме молодь. Під час бою під Крутами студенти дали перший в новітній історії бій російським загарбникам. Українські юнаки постали у смертельний поєдинок з лютим і нещадним ворогом, билися до останнього набою, до останнього подиху і вписали героїчну сторінку в історію визвольних змагань нашого народу. Подвиг Героїв Крут, що своєю кров'ю окропили святу землю в боротьбі за волю України, навечно залишаться, як символ національної честі та гідності.

Інтернет сайт - <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/bibliotekaryam/pershi-kiborgy-do-richnyci-boyu-pid-krutamy>

Інформаційні матеріали до Дня пам'яті Героїв Крут – 2021

19.01.2021

29 січня в Україні відзначається річниця бою під Крутами, який для українського народу став символом героїзму та самопожертви молодого покоління в боротьбі за незалежність.

Завдяки звитязі та сміливості українських воїнів ворожий наступ більшовиків на Київ було зупинено на декілька днів. У цей час відбувалися переговори між Українською Народною Республікою і країнами Четверного союзу. 9 лютого 1918 року Брестський мирний договір було підписано. Він означав визнання самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин.

Важливі акценти

- Бій під Крутами став успішною оборонною операцією. Наступ переважаючих сил ворога було зупинено на декілька днів. Це дало змогу представникам Української Народної Республіки підписати Брестський мирний договір із країнами Четверного союзу.
- Брестський мир означав визнання самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин.

- Незалежність Української Народної Республіки довелося захищати від російської військової агресії на початках силами добровольчих формувань.
- Згодом українські війська за підтримки німецьких та австро-угорських (завдяки Брестському договору) звільнили від більшовиків всю територію України.
- Події Української революції засвідчили: державність без армії неможлива.
- Сміливість та жертвність крутянців зробила їх прикладом для майбутніх поколінь захисників України. З ними порівнюють захисників Донецького аеропорту в теперішній російсько-українській війні. Тому героїв Крут у публіцистиці часто називають “першими кіборгами”.

Історична довідка

Перша незалежність

У 1917 році постала Українська Центральна Рада, згодом була створена Українська Народна Республіка.

Прихід до влади у Росії більшовиків у листопаді 1917 року становив загрозу для України. Вони прагнули встановити контроль над Україною. У грудні більшовицький уряд Росії (Рада народних комісарів) направив ультиматум Українській Центральній Раді. У ньому йшлося про виконання таких умов: дозволити переміщення більшовицьких військ в Україні, не пропускати із фронту (Першої світової війни) на Дон антибільшовицькі сили і відмовитися від утворення окремого Українського фронту. Українці відхилили вимоги і звинуватили більшовицьку Росію у втручанні у внутрішні справи України та розпалюванні ворожнечі. Раднарком, своєю чергою, оголосив Центральну Раду “в стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні”.

7 січня 1918 року більшовики оголосили загальний наступ на Україну. У середині січня 1918-го вони встановили контроль майже на всьому Лівобережжі та просувалися на Київ. За таких умов 22 січня 1918 року Українська Центральна Рада IV Універсалом проголосила незалежність Української Народної Республіки.

Напередодні бою

Більшовицькі сили наступали на Київ з двох напрямків. Загін під командуванням Михайла Муравйова просувався Полтавщиною, в той час як на Чернігівщині діяв 1-й Мінський революційний загін на чолі з Рейнгольдом Берзіним. Вважаючи полтавський напрямок найбільш загрозливим, українське командування спрямувало туди найбоєздатніші частини, зокрема, Січових стрільців та Гайдамацький кіш Слобідської України.

Всупереч розрахункам, основні сили загону Муравйова вирушили на з'єднання з Мінським революційним загonom. 28 січня вони заволоділи ключовим пунктом української оборони на Чернігівщині – станцією Бахмач. Здавалося, більше нічого не завадить більшовицькому наступу на Київ.

На підступах до столиці Муравйов закликав: “Наше бойове завдання – взяти Київ... Жаліти київських мешканців нема чого, вони терпіли гайдамаків – нехай знають нас і одержать відплату. Жодного жалю до них! Кров'ю заплатять вони нам. Якщо треба, то каменя на камені не залишимо”.

Проте вже наступного дня на станції Крути їхній наступ зупинили українські частини, до яких підійшло підкріплення – курсанти Київської юнацької військової школи імені Богдана Хмельницького сотника Аверкія Гончаренка та добровольці Помічного студентського куреня Січових стрільців (18-20-річні юнаки з Університету святого Володимира,

Українського народного університету, Київської гімназії Кирила та Мефодія). До курсантів юнацької школи, студентів і гімназистів приєдналося ще десь 80 добровольців із підрозділів Вільного козацтва з Ніжина.

Перші кіборги

29 січня 1918 року в Крутах перебувало до 520 українських вояків, юнаків і студентів при 16 кулеметах та з однією гарматою на залізничній платформі. У росіян була десятикратна перевага в живій силі, мали бронепотяг та артилерію.

Військами УНР під Крутами командував Аверкій Гончаренко. Завдяки вигідній позиції і героїзму бійців українцям вдалося завдати росіянам значних втрат і стримати наступ до темряви. Потім під тиском ворога більшість підрозділів організовано відступили до ешелонів на станції неподалік і вирушили в бік Києва, руйнуючи за собою залізничні колії. Але одна студентська чота – 27 юнаків, – заблукавши у темряві, повернулася до станції Крути, яка на той час уже була зайнята більшовиками. Вони потрапили в полон. Полонених катували, а потім стратили. Згодом частину героїв поховали на Аскольдовій могилі у Києві.

На сьогодні відомі прізвища 20 з них. Це студенти Народного університету Олександр Шерстюк, Ісидор Пурик, Борозенко-Конончук, Головащук, Чижев, Сірик, Омельченко (сотник); студенти Київського університету святого Володимира Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андріїв; гімназисти 2-ї Кирило-Мефодіївської гімназії Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич, Григорій Піпський, Іван Сорокевич, Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич.

Загалом у бою під Крутами загинуло з української сторони, за різними оцінками, 70–100 осіб. Втрати більшовицьких військ сягали 300 вояків.

Брестський мирний договір

Затримавши ворога на чотири дні, українські війська дали змогу уряду укласти Брестський мир між Українською Народною Республікою і державами Четверного союзу. Перемовини закінчилися 9 лютого 1918 року підписанням Брестського мирного договору. Він визначав:

- визнання Четверним союзом самостійної Української Народної Республіки суб'єктом міжнародних відносин;
- перехід Холмщини та Підляшшя до складу України; Східна Галичина та Буковина мали бути виділені в окремих коронний край Австро-Угорщини;
- кордон із Польщею, що мав бути визначений комісією “на основі етнографічних відносин і бажань людности”;
- відмову сторін від взаємних претензій на відшкодування збитків, спричинених війною;
- обмін військовополоненими та встановлення дипломатичних відносин;
- постачання УНР іншій стороні до 31 липня 1918 року 60 мільйонів пудів хліба, 2750 тисяч пудів м'яса, іншу сільгосппродукцію та промислову сировину.

Тим часом 4 лютого 1918 року більшовицькі війська Михайла Муравйова підійшли до Києва. Під гуркіт гармат Центральна Рада приймала найрадикальніші закони – про ліквідацію права власності на землю та демобілізацію.

Через два дні почався масований артилерійський обстріл, ще через 3 дні муравйовці вірвалися в місто. Розгорнулося мародерство і полювання на українських чиновників, офіцерів, усіх “підозрілих”. Жертвами “червоного терору” стали декілька тисяч киян. Вже

наприкінці лютого 1918 року завдяки підтримці німецьких та австро-угорських військ українці почали звільнення України від більшовиків. У квітні було звільнено майже всю Україну.

Бій під Крутами став боєм за майбутнє України.

Інтернет сайт - <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-dnya-pamyati-geroyiv-krut-2021>

«Бій за майбутнє». Інформаційні матеріали до Дня пам'яті Героїв Крут–2023

25.01.2023

29 січня в Україні відзначають річницю бою під Крутами, який для Українського народу став символом героїзму та самопожертви молодого покоління в боротьбі за незалежність, прикладом для сучасних захисників України, як успішно боротися проти численного ворога.

Тоді, 105 років тому, українські вояки й добровольці зупинили на кілька днів наступ більшовиків на Київ. У той час в Бересті тривали переговори між Українською Народною Республікою та країнами Четверного союзу щодо мирного договору. 9 лютого 1918 року його підписали. Цей документ визнав незалежність Української Народної Республіки і став підставою для надання військової допомоги Україні у відбитті російської агресії.

Ключові тези

Бій під Крутами був оборонною операцією, яка зупинила на кілька днів наступ переважних сил ворога. Ця битва символізує патріотизм, стійкість і самопожертву української молоді в боротьбі за державність.

Міжнародне визнання української незалежності – це те, чим завдячуємо героям Крут. Затримавши російського ворога на чотири дні біля залізничної станції Крути, киянські юнаки дали змогу владі УНР розгромити повстання російської п'ятої колони під назвою «повстання на заводі Арсенал» у Києві, а головне – укласти Брестський мирний договір із країнами Четверного союзу й досягнути визнання УНР суб'єктом міжнародних відносин.

Проголошення 22 січня 1918 року незалежності Української Народної Республіки й перше у ХХ столітті її офіційне визнання утвердило на політичній карті світу нашу державу. Хоч вона проіснувала три роки, але був час безперервної боротьби за її збереження. І тоді – понад 100 років тому, й тепер – ворог той самий. Нинішні захисники України завершують справу крутянців.

Бій під Крутами – бій за майбутнє України. Завдяки підтримці німецьких та австро-угорських військ відповідно до Брестського договору 1 березня 1918 року українці звільнили від більшовиків Київ, а у квітні – майже всю Україну. В першій у ХХ столітті війні з російським агресором – радянською Росією – перемогла Українська Народна Республіка.

У Крутах вирішувалася доля молодого української держави. Кілька сотень відважних юнаків та чоловіків зробили свій вибір – виступили проти російської військової агресії, стали на захист України. Вони були різного походження: діти селян, робітників, священників; військові, студенти, гімназисти. Хтось мав бойовий вишкіл, а хтось уперше взяв до рук зброю. Але всі вони розуміли головне – Україна потребує їхнього чину.

Крути – символ боротьби за незалежність України у ХХ і ХХІ століттях. Подвиг крутянців, як і всіх Героїв визвольних змагань, став прикладом для захисників України в сучасній російсько-українській війні. Прикметно, що сміливість і жертвність крутянців порівнюють зі сміливістю та витривалістю оборонців Донецького аеропорту в теперішній російсько-українській війні. Тому Героїв Крут у публіцистиці часто називають «першими кіборгами».

На початку березня 2022 року неподалік місця подвигу Героїв Крут знову відбулися бої захисників України з російськими окупантами, які наступали на Київ. Через 104 роки під Крутами наші війська зупинили наступ ворога, завдали йому болючих втрат, захистили місто Ніжин на Чернігівщині.

Після оборони Бахмача й бою під Крутами російські окупанти почали боятися українських оборонців. Так само під час повномасштабного вторгнення у 2022 році після оборони Києва, Чернігова, Сум, Харкова й Маріуполя російський агресор став боятися захисників України.

Крути – місце катувань і розстрілу 27 полонених студентської чоти, які, заблукали в темряві й повернулися до станції Крути, що на той час уже була зайнята більшовиками. За понад сто років у росіян не змінилися способи ведення війни. В сучасному збройному протистоянні армія РФ так само несе на окуповані території мародерство, масові вбивства, катування, гвалтування, викрадення представників місцевого самоврядування, священників, журналістів, активістів. Рашизм – це геноцид.

Багато молодих патріотів – активних учасників відзначення дня пам'яті Героїв Крут зараз зі зброєю в руках крок за кроком наближають нашу перемогу над нащадками російсько-більшовицького агресора – рашистами. Тоді захисники української незалежності не змогли вистояти в боротьбі з переважними силами агресора. Сьогодні ми маємо завершити їхню справу. У нас є професійна, патріотична та вмотивована армія, міжнародна підтримка. І ми знаємо, що поразка у війні з Росією означає для українців репресії, Голодомор, депортації та знищення нашої ідентичності.

Сьогодні на захист України стали тисячі українців, які ще вчора були мирними людьми: вчителі, студенти, менеджери, бізнесмени, історики, співаки. Щира вдячність усім, хто нині виборює нашу перемогу, право жити у вільній країні на своїй землі.

Попри те, що за 100 років не змінився ні ворог, ні його методи війни, ми маємо реальний шанс завершити цю боротьбу. Бо наше суспільство зробило свій вибір на користь вільного

демократичного розвитку власної держави. Йї готове цей вибір захищати, кожен на своєму фронті – воєнному, волонтерському, історичному.

Історична довідка

Ключовими подіями першого року Української революції 1917–1921 років стало постановня Української Центральної Ради та створення нею Української Народної Республіки.

Більшовики, прийшовши до влади в Росії після жовтневого перевороту 1917 року, прагнули встановити контроль над Україною і розглядали Центральну Раду як серйозного суперника. У грудні 1917-го розпочали збройний наступ на Україну. В середині січня вони захопили майже все Лівобережжя та просувалися на Київ. У таких умовах війни Центральна Рада проголосила 22 січня 1918 року незалежність Української Народної Республіки.

Після захоплення Полтави вздовж залізниці на захід наступала так звана 1-ша Революційна армія, а з Гомеля на Бахмач – 2-га. Там, де сходилися дві залізничні колії, вони планували об'єднатися.

Тривалий час найбоездатнішою українською частиною на Чернігівщині був бойовий відділ 1-ї Української військової юнацької школи сотника Аверкія Гончаренка. 25–27 січня вони разом з іншими військовими підрозділами та добровольцями героїчно обороняли вузлову залізничну станцію Бахмач. Однак без артилерії під загрозою оточення оборонці вимушено відступили до станції Крути й стали укріплюватися.

28 січня в Бахмачі обидві радянські армії з'єдналися під командуванням Муравйова й почали рухатися в бік Києва. На підступах до столиці Муравйов закликав: *«Товариші, я знаю, що багато хто з вас втомився, проте небагато вам працювати. Наше завдання – взяти Київ і тоді ви зможете повернутися додому. Багато вам довелося страждати, але вони кров'ю відповідатимуть за ваші страждання. Ми їм покажемо, дайте тільки добратися до Києва. Якщо буде потрібно, нічого не пошкодую: каменя на камені не залишу в Києві. Мешканців не жаліти, вони нас не жаліли, терпіли хазяйнування гайдамаків. Ми їх усіх перестріляємо та переріжемо. Ми їм покажемо, нема чого боятися кровопускання. Хто не з нами – той проти нас. Ви, доблесні товариші, ви мені допоможете взяти Київ, а там ви будете нагороджені...».*

Неймовірно, але через 104 роки, коли російські війська наближалися до Києва під час повномасштабного вторгнення, російський блогер-пропагандист, журналіст газети «Комсомольская правда» Мардан заявив: *«Війна оголошена. Щось мені підказує, що тепер на Київ очікує справжнє пекло. Його братимуть максимально швидко й жорстко. Відключити електрику, водопостачання, знищити зв'язок. І вбомбити ЗСУ в кам'яний вік, навіть якщо вони будуть окопуватися десь у житловому масиві на Троєщині. З територіальною обороною армія поводитиметься так само, як у Грозному в 1995 році».*

Проте повернімося до подій 1918 року. 29 січня на станції Крути більшовицький наступ зупинили українські частини, до яких підійшло підкріплення – учні Київської юнацької військової школи імені Богдана Хмельницького та Помічного студентського куреня Січових стрільців. Тож участь у бою брали чотири сотні 1-ї Київської юнацької школи імені Богдана Хмельницького та 1-ша сотня Студентського куреня Січових стрільців (разом понад 500 воїнів і 20 старшин). На озброєнні вони мали 16 кулеметів і саморобний бронепоезд – звичайна артилерійська гармата, встановлена на залізничній платформі, гвинтівки. До них приєдналися близько 80 добровольців із загону Вільного козацтва з Ніжина.

29 січня 1918 року на залізничній платформі в Крутах перебувало до 520 українських воїнів, юнаків і студентів, озброєних 16 кулеметами та однією гарматою. Росіяни вдесятеро переважали, мали бронепотяг та артилерію.

Військами УНР під Крутами командував Аверкій Гончаренко, уродженець села Дащенки з Чернігівщини. З єдиної гармати по ворогу стріляв його побратим, сотник Семен Лощенко, родом із села Іванівки на Луганщині. Завдяки вигідній позиції і героїзму українцям вдалося завдати росіянам значних втрат і стримати наступ до темряви. Потім, під тиском ворога, українські бійці організовано відступили до ешелонів і вирушили в бік Києва, руйнуючи за собою залізничні колії. Але одна студентська чота – 27 хлопців – заблукали в темряві й повернулися до станції Крути, яка вже була зайнята більшовиками. Вони потрапили в полон. Хлопців катували, а потім стратили.

Під Крутами загинуло, за різними оцінками, 70–100 українських оборонців. Сьогодні відомі прізвища 20 з них. Це студенти Народного університету Олександр Шерстюк, Ісидор Пурик, Борозенко-Конончук, Головащук, Чижов, Сірик, Омельченко (сотник); студенти Київського університету святого Володимира Олександр Попович, Володимир Шульгин, Микола Лизогуб, Божко-Божинський, Дмитренко, Андрійів; гімназисти 2-ї Кирило-Мефодіївської гімназії Андрій Соколовський, Євген Тернавський, Володимир Гнаткевич, Григор Піпський, Іван Сорокевич, Павло Кольченко (прапорщик), Микола Ганкевич.

Російські втрати тільки вбитими були щонайменше 300 загарбників. Після визволення від російсько-більшовицьких окупантів, у березні 1918 року, тіла загиблих були перепоховані в Києві.

Історики та киевознавці сходяться на тому, що 25 загиблих під Крутами поховали в братській могилі на Новому Братському кладовищі на Звіринці, а Володимира Шульгина та Володимира Наумовича – в одній труні в сімейному гробівці Наумовичів на Аскольдовій могилі. Потім родина перенесла труну на Лук'янівське кладовище. Згодом майже всіх героїв поховали на Аскольдовій могилі в Києві.

Завдяки звитязі та сміливості українських вояків ворожий наступ більшовиків на Київ був зупинений на кілька днів, доки тривали переговори між Українською Народною Республікою і країнами Четверного союзу. Важливо було, щоб українська столиця перебувала під контролем Центральної Ради. Це сталося й завдяки учасникам бою під Крутами. Перемовини закінчилися 9 лютого 1918 року підписанням Брестського мирного договору, за яким Четверний союз визнав УНР, а також надав грошову позику і збройну допомогу в боротьбі із зовнішнім агресором в обмін на 60 мільйонів пудів хліба та іншої продукції від УНР.

Тим часом 4 лютого 1918 року більшовицькі війська Муравйова підійшли до Києва. Через два дні почався масований артилерійський обстріл, ще через три дні муравйовці увірвалися в місто. 11 лютого 1918 року більшовики проголосили в Києві Українську Робітничо-Селянську Республіку та її Народний секретаріат.

Але вже 1 березня 1918 року завдяки підтримці німецьких та австро-угорських військ – відповідно до Брестського договору – українці визволили від більшовиків Київ, а у квітні – майже всю Україну. Отже, бій під Крутами став боєм за майбутнє України.

Міфи про бій під Крутами

Міф

«Більшовицьким ордам» протистояли 300 студентів і майже всі або загинули в бою, або потрапили в полон і

Як було насправді

З українського боку участь у бою брали чотири сотні 1-ї Київської юнацької школи імені Богдана Хмельницького та 1-ша сотня Студентського куреня Січових стрільців – разом понад 500 вояків і 20 старшин. На озброєнні мали

були закатовані.

гвинтівки, 16 кулеметів і саморобний бронепоезд – звичайну 76-міліметрову артилерійську гармату, встановлену на залізничній платформі. Головною силою на полі бою були вихованці військових шкіл під командою досвідчених старшин.

Втрати загиблими українців під Крутами становили, за різними оцінками, 70–100 оборонців, у тому числі 27 вояків Студентської чоти (тепер – взвод), які потрапили в полон і були вбиті. Тож у бою під Крутами загинули не 300 бійців, і тим більше не всі українські учасники зіткнення.

Більшовиків загинуло щонайменше 300.

Крутянці – єдині оборонці Києва.

Наприкінці січня 1918 року в Києві й на найближчих підступах до столиці перебували Республіканський полк під командуванням Петра Болбочана, Синьожупанна та Сірожупанна дивізії, Січові стрільці. 30 січня до Києва добрався полк імені Костя Гордієнка під командуванням полковника (пізніше – генерала) Всеволода Петріва. Спільною проблемою для них стала нескоординованість командування. Згадані частини не вислали в напрямку Крут, оскільки в Києві тривав заколот пробільшовицьки налаштованих робітників заводу «Арсенал» – переважно росіян за походженням. Поки крутянці – і не тільки вони – стримували зовнішнього ворога на підступах до столиці, решта військ боролася з ворогом на власних, не менш важливих позиціях.

Відступ крутянців – прояв безнадійного героїзму.

Відступ крутянців не був безнадійним і безрезультатним: відходячи, вони зруйнували та пошкодили частину залізничного полотна. Так затримали наступ більшовиків, яким довелося витратити час на ремонт колії. Отже, бронепотяги більшовиків – на той час головна зброя – перетворювалися на тягар.

Традиційна версія переважно не враховує контексту, в якому діяли крутянці.

Під час Крутянського бою в самому Києві тривали запеклі сутички. Диверсією на залізничній колії крутянці затримали більшовицькі війська на кілька днів – до Києва більшовики змогли підійти 4 лютого 1918 року. За цей час із Києва були евакуйовані центральні органи влади, документи, цінності, відбувся організований відступ військ – тобто було зроблено все можливе, щоб швидко повернути втрачені позиції. Сам відступ не був надто глибоким – штаб військ УНР розташувався в селі Гнатівці під Києвом. Найголовніше – ця затримка дала можливість завершити переговори з кайзерівською Німеччиною про підписання мирного договору, що означало міжнародне визнання Української держави й автоматично вказувало, що більшовики є окупантами території суверенної держави.

Інтернет сайт - <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/biy-zamaybutnye-informaciyni-materialy-do-dnya-pamyati-geroyiv-krut-2023>